
Katolička teologija u europskom kontekstu

Osvrt na hrvatske prilike

Željko Tanjić, Zagreb

UDK: 23/25
261.6

Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Izlaganje o katoličkoj teologiji u europskom kontekstu s posebnim osvrtom na hrvatske prilike polazi od teze da živimo u "postteološkom" vremenu koje je dovelo do marginalizacije teološke misli u sva tri područja njezina djelovanja: u Crkvi, akademskoj zajednici i u društvenoj javnosti. Nakon analize ovoga pojma autor prikazuje na koji se način ovo "postteološko" vrijeme pokazuje u europskom kontekstu. Nakon toga autor analizira neke od bitnih odrednica današnje teologije, a to su pitanje postojanja teoloških škola i globalnih teoloških tokova. U kontekstu globalnih teoloških tokova autor analizira stanje teološke misli u Hrvatskoj, ističući i pozitivne i negativne vidove sadašnjega teološkog trenutka.

UVOD

Govoriti o katoličkoj teologiji u europskom kontekstu s posebnim osvrtom na hrvatske prilike nije lagan zadatak i nisam siguran može li se ispuniti na zadovoljstvo organizatora. Nije lagan iz nekoliko razloga i čini mi se da će biti moguće ponuditi samo nekoliko teza koje mogu biti temelj za daljnja zajednička promišljanja. Jedan od razloga je nepostojanje sustavnih radova koji bi pokazali na koji je način europska teološka misao utjecala na hrvatsku i kako je tekao put recepcije europske teološke misli u hrvatskoj teologiji ili je li ona na neki način utjecala na europska teološka gibanja. Postoje li u našoj teologiji "rahnerovci", "balthasarovci", "barthovci", "politički teolozi"..., pitanje je na koje još uvijek nije odgovoreno.

No, prije toga možda je potrebno odgovoriti na pitanje kako i na koji način teološka misao u Hrvatskoj djeluje i oblikuje svoja promišljanja? Da bi se i na to pitanje moglo odgovoriti, potrebno je sagledati i širi kontekst teološke misli u Europi. Naravno da ovaj članak ne može dati odgovore na sva ta pitanja. On predstavlja pokušaj promišljanja unutar koordinata koje smo sebi zadali.

Na početku ipak treba napomenuti da se o različitim vidovima katoličke teologije u nas dosta pisalo i piše. Bilo da se govori o razvoju pojedinih disciplina, bilo da se govori o sadašnjim kretanjima u pojedinim disciplinama, bilo da se promišlja o važnim teološkim temama i autorima. Često su to samo kreativna usvajanja, a često su i novi domišljajni dosezi. I o stanju u katoličkoj teologiji postoji u nas mnoštvo tekstova. Suprotno nekim zlobnim glasovima, u nas se teološki dosta piše i publicira. Kvaliteta, prodornost, utjecaj takvog pisanja na život društva i Crkve jedno je drugo i bolno pitanje o kojem će, nadam se, biti riječi.

Spomenut ću samo simpozij održan na ovom istom Fakultetu prije tri godine pod naslovom *Mjesto i uloga teologije u Crkvi i društvu*, iz kojega je proizašao i zbornik radova objavljen 2004.¹ U tom zborniku ima doista vrsnih radova, koji su u uskoj povezanosti sa zadanom temom. Da spomenem samo priloge kolegica R. Anić i J. Garmaz te tekstove kolega G. O'Collinsa, F. Alberta, A. Šarića, M. Vidovića, N. Bižace, N. A. Ančića i A. Mateljana. Dakle, treba izbjeći ponavljanje već rečenoga i napisanoga. I opet, ne iz servilnosti niti iz samorazumljivog davanja prednosti stranim autorima, pokušati naznačiti neke elemente za prosuđivanje teološke misli koji nam dolaze iz svjetskih tokova i o kojima kod nas postoji barem temeljna, iako štura, literatura.

Krenimo od samog naslova. U njemu nalazimo tri temeljne odrednice: Katolička teologija, europski kontekst i hrvatske prilike. Valja nešto reći o njima. No prije toga ja bih dodao još

---

¹ Usp. N. A. Ančić – N. Bižaca (prir.), *Mjesto i uloga teologije u Crkvi i društvu*, Split, 2004.

jednu odrednicu, koje u naslovu nema, a povezana je sa sve tri, te tvori i temeljnu tezu mojega rada: teologija u Europi i Hrvatskoj događa se u “postteološkom vremenu”.

1. POSTTEOLOŠKO VRIJEME

1.1. Što znači “postteološko vrijeme”?

Izazov svakog govora o samoj teologiji leži u činjenici da po mnogima živimo u “postteološkom vremenu”.² Ili, kako je objasnio francuski teolog Christian Duquoc, teologija je u “izgnanstvu” i nalazi se pred izazovom opstanka ili preživljavanja u sadašnjoj kulturi.³ Mjerila, pa i ona znanstvena, koja su omogućavala teologiji da sve do naših dana bude važna i smislena, postala su “krhka i upitna”.⁴ Unatoč tome što diljem Europe, pa i svijeta, postoji mnoštvo teoloških učilišta i teologa, unatoč brojnim publikacijama i raznim drugim aktivnostima čini se da je teologija nestala iz javnog diskursa, i to ne nakon nekog veličanstvenog oproštaja od “stare” i “islužene” dame, nego gotovo tiho i neprimjetno. Prigodom njezina nestanka s javne scene nije organizirano nikakvo slavlje niti javni, velebni

---

² Usp. Cl. Sedmak, *Theologie in nachtheologischer Zeit*, Mainz, 2003. Ovo “post” ne treba shvatiti u smislu “nakon” kao što je “nakon atomske bombe”, “nakon pronalaska žarulje” nego kao u izričaju “nakon pisaće mašine”, “nakon parne lokomotive”. *Isto*, str. 22.

³ Usp. Ch. Duquoc, *Teologia in esilio, La sfida della sua sopravvivenza nella cultura contemporanea*, Brescia, 2004. “Teolozi više nemaju sugovornikâ: moderna kultura ne časti njihovu disciplinu. Publika ju doživljava preteškom, znanstvenici njenu argumentaciju smatraju neprovjerljivom i stoga izvan prihvaćenih procedura, filozofi joj predbacuju njen hibridni karakter: želi slijediti hod razuma bez odricanja od neuvjetovane ovisnosti o Pismu i o institucionalnoj Crkvi; političari ju optužuju za idealizam: njeni etički zahtjevi bili bi prije svega činjenica uvjerenja, a ne odgovornosti. Suvremena kultura glasovala bi za izgnanstvo teologa: oni ne dijele glavne interese naših društava, žive na marginama na kojima utočište nalaze okultna pitanja.” *Isto*, str. 5.

⁴ Usp. Cl. Sedmak, *Theologie in nachtheologischer Zeit*, nav. dj., str. 7.

pogreb.⁵ Ovaj nestanak teologije nije se dogodio i ne događa se samo u jednom području “javnosti”. U sva tri javna područja djelovanja, u Crkvi, na sveučilištu i u društvu teologija ima “sramotno malo značenje”.⁶

Nemoguće je u ovome članku napraviti iscrpnu analizu razloga koji su do toga doveli. Ch. Duquoc ih nabroja nekoliko: “kultura ravnodušna spram religije, spoznaja u lomu s poezijom i simbolima, hegemonija tehnike, upravljački karakter politike, tvrdnja da je povijest lišena svrhovitosti, društvena marginaliziranost kršćanstva, neutralno proučavanje Pisma, pokazana simpatija spram religijskog pluralizma, strah koji pokazuju crkveni autoriteti”.⁷ Ovom Duquocovom pomalo dugačkom popisu može se nadodati Sedmakova teza koja još dublje ukazuje na razloge marginalizacije teologije u sva tri područja.

Premda svi govore da živimo u razdoblju povratka religije i religioznog, Sedmak smatra da ne smijemo smetnuti s uma kako se radi o religiji “teologija je mrtva”.⁸ Ovaj zanimljivi pojam Sedmak nije skovao kako bi postigao poseban dojam, nego smatra da ima uporište u određenim činjenicama. Teologija se u kršćanskoj tradiciji definira kao „pokušaj pružanja razloga vjerovanja, pružanja razloga nade koja se na toj vjeri temelji i pružanja razloga života koji proizlazi iz te nade”.⁹ A upravo teološki napor u području religijskog danas postaje izlišan. Ako se unutar povratka religijskog postavlja pitanje o Bogu, ono se zadovoljava tvrdnjama koje otprilike glase: “sviđa mi se”, “dobro je za mene”, “zašto ne?”. U svim tim tvrdnjama kao i u duhu iz kojeg su izniknule, pokazuje se nebitnost i beskorisnost teološkog promišljanja. Religija se u takvom ozračju pokazuje

---

⁵ Usp. *Isto*, str. 19.

⁶ Usp. *Isto*, str. 20. Vidi o tome: D. Tracy, *The Analogical Imagination, Christian Theology and the Culture of Pluralism*, New York, 2002., str. 3-46.

⁷ Usp. Ch. Duquoc, *Teologia in esilio, La sfida della sua sopravvivenza nella cultura contemporanea*, nav. dj., str. 12.

⁸ Cl. Sedmak, *Theologie in nachtheologischer Zeit*, nav. dj., str. 20.

⁹ *Isto*.

kao striktno od teologije oslobođeno djelovanje, “kao nešto što je povučeno iz javne diskusije s prizivanjem privatnosti i slobode religioznog, kao nešto što je lišeno obveze utemeljenja i obvezatnosti opravdanja s prizivanjem pluralizma i proizvoljnog karaktera religije”.¹⁰ Zapravo, teologija se doživljava kao nešto što “prlja” izvornost i nevinost religijskoga i religioznog. Ona se takvom ne doživljava samo izvan Crkve nego se i u samoj Crkvi čuje sve više glasova koji često optužuju teologiju da “rastače” izvorno vjerovanje i predanost ljudi. Naravno da se time ne smije nijekati činjenica kako i sama teologija snosi odgovornost za takvo stanje, ponajprije zbog svoje nesposobnosti da u svim ovim mijenama ostane vjerna svojem izvornom poslanju u Crkvi, akademiji i društvu.

1.2. Postteološko vrijeme u Europi: neke odrednice

Svaki od gore navedenih razloga za govor o postteološkom vremenu može se produbiti ili osporiti iz različitih razloga. Ipak, svi navedeni argumenti govore u prilog ovoj tezi unatoč prividu uspješnog i dobro razvijenog akademskog funkcioniranja teologije.

Pitanje je kako se ova “postteološka” situacija očituje u ova tri javna prostora u Europi? Na to pitanje nije moguće dati iscrpan odgovor, ali ćemo s nekoliko primjera pokušati potkrijepiti iznesene tvrdnje.

Unutar sveučilišta postoje različiti modeli teoloških učilišta u srednjoeuropskom i mediteranskom krugu. Paradigmatski su primjeri Njemačke i Francuske. Dok je u prvoj od njih teologija ravnopravni član sveučilišta, u Francuskoj je ona privatno djelovanje, s iznimkom Strasbourga. No i u jednom i drugom krugu teologija je često pod sumnjom kako je u službi određenog autoriteta, previše konfesionalno obojena i tako u opasnosti da se prometne u ideologiju. Osporavanje njezine znanstvenosti stvarnost je koja se uvijek iznova ponavlja. Iz tih, kao i mnogih drugih razloga, na mnogim teološkim

---

¹⁰ Usp. *Isto*, str. 21.

učilištima sve je više prostora dano “religijskim znanostima”, koje imaju sasvim drugačije epistemološko utemeljenje. Gdje god je moguće izbjegava se pojam “teologija”. Premda su religijske znanosti izazov vremena jer je pluralizam religijske scene i u Europi postao stvarnost od koje ne samo da ne možemo pobjeći nego ga moramo uzeti kao jedno od njenih bitnih obilježja, zanimljivo je da je i Europsko društvo za katoličku teologiju prepoznalo kako se širenje tih znanosti ne događa oblikovanjem novih znanstvenih horizonata, nego na račun teologije. Stoga među svojim zadaćama ima i očuvanje identiteta i posebnosti teologije u odnosu na religijske znanosti. U Njemačkoj, posebice u Bavarskoj, koja se smatra utvrdom “njemačkog katolicizma”, vodi se velika rasprava o mogućem ukidanju i zatvaranju tri do sada veoma važna teološka učilišta. Prvotni razlog jest nedovoljan broj studenata i, posljedično tome, nespremnost države da i dalje financira te fakultete. Nedovoljan broj studenata pokazuje ne samo slabo zanimanje za studij nego prije svega društvenu nerelevantnost teologije. Ona sigurno ne spada u skupinu poželjnih studija oko koje će se studenti, i to oni izvrsni, jagmiti.

Jedan od čimbenika koji idu u prilog našoj tezi jest i činjenica da je na razini Europske Unije u sklopu programa Phare 7 gotovo nemoguće dobiti novac za projekt koji u naslovu ima pojam “teologija” ili “teološki” i koji bi se bavio nekom specifično teološkom temom. Za sve projekte koji su nekako povezani s teološkim fakultetima i u svojem naslovu imaju “religija”, “religijsko”, a često su vezani uz empirijska istraživanja, traži se njihova neposredna društvena korisnost i isplativost, a teološko se nigdje ne spominje. Upravo je i ta činjenica razlogom da mnogi teolozi, zastupajući potrebnu interdisciplinarnost bez koje je danas nemoguće misliti bilo koju znanost, zapravo sve više “sociologiziraju” ili “psihologiziraju” samu teologiju.

Da se i u Crkvi događa marginalizacija teološke misli, vidljivo je iz niza pokazatelja. Prilikom nedavnog kongresa već spomenutog Europskog društva za katoličku teologiju, predsjednik Vijeća biskupskih konferencija Europske Unije mons. A. H. van Luyn zatražio je pomoć teologa u oblikovanju

stavova koje bi trebalo zastupati u institucijama Europske Unije, a za dobrobit ne samo katolika i vjernika nego i svih građana. Na to mu je odgovoreno kako teologe do sada u tome procesu nitko ni na koji način nije uključio niti ih je konzultirao. Poznati događaji oko podjele “nihil obstat” za poučavanje teologije, pitanja koja su vezana uz motu proprium *Ad tuendam fidem*, notifikacije Kongregacije za nauk vjere koje su zadesile neke teologe kao što su Jacques Dupuis, Marciano Vidal, Peter C. Phane, uz legitimnu brigu učiteljstva za očuvanjem čistoće nauka vjere, dovode teologe u situaciju da se teško odlučuju za kritičko promišljanje određenih pitanja koja se nameću. Postavlja se naime pitanje bi li pravorijek učiteljstva o nekim pitanjima trebao doći na početku ili na kraju raspr i promišljanja?

U svemu tome i sami teolozi zauzimaju različite stavove, bilo one koji vode k zatvaranju pred izazovima trenutka i povlačenje u vlastiti svijet promišljanja, bilo one koji bez ikakva kritičkog odmaka ne samo vode k otvorenosti prema strujanjima u društvu nego sve ono što se događa na području društva i znanosti vide kao vrijednosti spram kojih se teološki rad treba u potpunosti oblikovati i njima prilagoditi.

2. KATOLIČKA TEOLOGIJA U “POSTTEOLOŠKOM” EUROPSKOM VREMENU: OD TEOLOŠKIH ŠKOLA DO TEOLOŠKIH TOKOVA

2.1. *Teološke škole: uvjet jedinstva u različitosti*

Dakle, pitanje o katoličkoj teologiji postavlja se u ozračju ovakvog vremena. Kada kažemo “katolička teologija”, a taj je pojam u naslovu predavanja u jednini, uvjereni smo da imamo jedinstvenu metodologiju i jedinstveni teološki sustav. Takav način razmišljanja proizlazi i iz same naravi shvaćanja teologije na Zapadu. Teologija promatra sve stvari u odnosu prema Bogu tj. teološki promatra cjelokupnu stvarnost pred

Bogom i “sub ratione Dei”.¹¹ Iz toga proizlazi i da su svi teološki pravci kao i različite teološke discipline međusobno povezani preko jedinstva formalnog objekta pod kojim promatraju različite stvari, tj. promatraju stvarnost kako se ona pokazuje pod Božjim svjetlom.¹²

Osim toga, zbog činjenice da je katolička teologija u svojoj biti upućena na Crkvu i predstavlja kritičko promišljanje vjere Crkve, čini nam se samorazumljivim postojanje nečega što možemo jednostavno nazvati katoličkom teologijom.

Ipak, ta je jedinstvena katolička teologija stoljećima, sve do II. vatikanskog sabora, bila obilježena “teološkim školama”.¹³ Različite su teološke škole, posebno tomistička i skotistička, dominirale teološkom scenom i davale joj pečat.

Dakle, možemo reći da su i teološke škole, a posebice u razdoblju neoskolastike, odigrale veliku ulogu u oblikovanju jedinstva katoličke teologije, premda je vidljivo da je to jedinstvo bilo moguće postići i da se ono legitimno ostvarivalo samo putem različitosti teoloških škola.

Svakome tko promišlja o teologiji kao znanstvenoj disciplini, jasno je da katolička teologija dobivala različite oblike u različitim kulturnim krugovima i da je njezina različitost i jedinstvo nešto što djeluje na jedinstvo i različitost svijesti vjere same Crkve.¹⁴ Da nije bilo i da nema različitih teoloških škola, kako ističe K. Rahner, ne bi bilo ni povijesti teologije ni dogme, ali bi i sve razlike koje su se pojavile u načinu razmišljanja i djelovanja bile proglašene ilegalnima. Dakle, putem legitimnosti postojanja teoloških škola ostvarivala se i legitimnost različitih teoloških stavova i pluralnost mišljenja u Crkvi, pa i onda kada se radilo o dogmatskim pitanjima.

---

¹¹ STh I q.1 a.7.; “Omnia pertractantur in sacra doctrina sub ratione Dei, vel quia sunt ipse Deus, vel quia habent ordinem ad Deum ut ad principium et finem”.

¹² Usp. STh I q.1 a.4.

¹³ Usp. S. Kušar, *Popratna riječ uz hrvatsko izdanje*, u: R. Gibellini (ur.), *Teološke perspektive za XXI. stoljeće*, Zagreb, 2006., str. 11.

¹⁴ Usp. K. Rahner, *Aspekte europäischer Theologie*, u: *Schriften zur Theologie XV*, Zürich, 1982., str. 84.

Teološke su škole od strane učiteljstva bile ne samo tolerirane nego, unatoč razlikama pa čak i međusobnim sučeljavanjima, hvaljene i podržavane.

Rahnerovo je mišljenje da uzroci ovih legitimnih različitih pristupa u teološkim školama leže i u različitosti zemljopisnog položaja, različitosti naroda, njihovih mentaliteta i povijesti.¹⁵ No, smatra da se već ovdje javljaju i neka pitanja i problemi. Premda se u prvi mah čini da se pluralnost teoloških škola i razmišljanja treba razumjeti kao legitiman pristup u tumačenju i iznošenju sadržaja kršćanske vjere te da je njihovo neslaganje vezano uz pitanja koja se ne tiču i ne štete biti kršćanske vjere, ipak se postavlja pitanje o tome je li razlika između obveznog učenja Crkve i različitih suprotstavljenih mišljenja pojedinih teoloških škola ipak tako jednostavno protumačiva? K. Rahner smatra da nije i da se stvari još više kompliciraju s pluralizacijom teološke scene, koja je posljedica nastajanja "svjetske Crkve", koja prvi put izranja i pokazuje svoje pravo lice na II. vatikanskom saboru.¹⁶

2.2. Teološki tokovi: novi paradigmatički okvir

No, nakon II. vatikanskog koncila i zapravo već tijekom dvadesetog stoljeća teško je govoriti o teološkim školama i teško je o katoličkoj teologiji govoriti kao o onoj koja bi bila različita i razgraničena od drugih konfesionalnih teologija. "Ne postoje katolički (i drugi kršćanski) teolozi. Čini se da su razlike među njima veće negoli su bile one između raznih teoloških škola. Slično vrijedi i za teologe crkvenih zajednica proizašlih iz Reformacije, a manjim dijelom i za pravoslavne teologe."¹⁷

Umjesto teološkim školama, u vremenu koje koincidira s oblikovanjem, kako je K. Rahner naziva, "svjetske Crkve" R. Gibellini i R. Schreiter - na prvi pogled, čini se, neovisno jedan

---

¹⁵ Usp. *Isto*, str. 85.

¹⁶ Usp. *Isto*, XIV, str. 288.

¹⁷ S. Kušar, *Popratna riječ uz hrvatsko izdanje*, nav. dj., str. 11.

o drugome - govore o "teološkim tokovima".¹⁸ R. Gibellini se pritom poziva na Jürgena Habermasa, koji je u zbirci članaka pod nazivom *Postmetafizička misao* (1988.) govorio o četiri toka u razvoju filozofije XX. stoljeća. Tako on u teologiji dvadesetoga stoljeća razlikuje četiri toka, "ako se ide na ono bitno i na velike tekstove i kontekste, primjenjujući ne skolastičku ni dijalektičku, nego perspektivističku metodologiju; ne radi se o strujama, nego o 'tokovima', Bewegungen (...). Riječ je o tokovima koji obilježuju tipologiju toga kako se 'pravi' teologija, a da se ne iscrpljuje njezino utemeljenje, tematika i kontekstualnost".¹⁹ Razlikuje dakle teologije identiteta, teologije korelacije, političke teologije i teologiju u doba mondijalizacije.²⁰

Naš drugi autor, R. Schreiter, polazi od toga da se religija, premda se o tome stalno govori, ne može smatrati globalnim sustavom kakvi su ekonomija, znanost, medicina i obrazovanje. Za takav stav ima nekoliko razloga. Prije svega, ne postoji religijska "uniformnost" kakvu nalazimo u drugim sustavima. Drugo, religijsko buđenje nije vođeno idejama i vrijednostima koje su prisutne u drugim globalnim sustavima. I kao treće, religije nemaju razinu organizacije koja je utemeljena na novim tehnološkim komunikacijama, kao što to imaju drugi sustavi. Njegovo je mišljenje da se u takvom kontekstu teologija smješta u interakciji između lokalnoga i globalnoga. Lokalnu interakciju promišlja u okrilju kulturalne logike, a globalnu u logici "globalnih teoloških tokova".²¹ Pojam "tok"

---

¹⁸ Usp. R. Gibellini, *Umjesto zaključka: četiri teološka gibanja*, u: Isti (ur.), *Teologija dvadesetog stoljeća*, Zagreb, 1999., str. 519-520; Isti, *Strast za kraljevstvo, Putovi teologije u XX. stoljeću*, u: Isti, *Teološke perspektive za XXI. stoljeće*, nav. dj., str. 6; R. J. Schreiter, *The New Catholicity, Theology between the Global and the Local*, New York, 2004., str. 21. U hrvatskom prijevodu postoji razlika u prijevodu između prve i druge knjige. U prvoj se knjizi govori o teološkim gibanjima, a u drugoj o teološkim tokovima. S obzirom da Schreiter rabi engleski pojam "flow" koji se može prevoditi i kao strujanja rabiti ću pojam koji je upotrebljavao i kolega Kušar: "tokovi".

¹⁹ R. Gibellini, *Strast za kraljevstvo, Putovi teologije u XX. stoljeću*, u: Isti, *Teološke perspektive za XXI. stoljeće*, nav. dj., str. 6-7.

²⁰ Usp. *Isto*, str. 7-23.

²¹ R. J. Schreiter, *The New Catholicity, Theology between the Global and the Local*, nav. dj., str. 14-15.

on, za razliku od R. Gibellinija, definira polazeći od sociologije, antropologije i komunikacijskih znanosti. Njime se označava "kulturalne i ritualne pokrete, kruženje informacije koja je jasno vidljiva, ali teška za definiranje".²² Globalni teološki tok je vrsta kružnog kretanja koje R. Schreiter definira pozivajući se na koncept "antisustavnog globalnog pokreta" P. Beyera.²³ Naime, premda religija ne može biti shvaćena kao globalni sustav, može mobilizirati "antisustavne" osjećaje u kulturama, posebice u trenutcima u kojima globalni sustav ne uspijeva ostvariti vlastite ideale napretka, jednakosti i uključenosti. Religijski holizam i predanost partikularnim kulturama daju religijama moralnu snagu protiv nečega što se čini otuđujućim i neosobnim globalnim sustavom. U tom kontekstu globalni su teološki tokovi teološki diskursi koji, premda nisu uniformni i sustavni, predstavljaju niz povezanih, međusobno razumljivih diskursa koji ističu kontradikcije ili promašaje globalnih sustava. R. Schreiter pojašnjava da se radi o teološkim diskursima, jer govore iz stvarnosti religijskog vjerovanja i prakse. Nisu uniformni i sustavni, zbog predanosti posebnim kulturama i socijalnim okruženjima. Razumljivi su za govor u drugim kulturalnim i socijalnim okruženjima jer u sebi nose iskustvo pogrješaka globalnog sustava i dižu jednak glas prosvjeda. Smatra da postoje četiri takva globalna teološka toka: teologije oslobođenja, feminističke teologije, ekološke teologije i teologije ljudskih prava. Sva ta četiri teološka toka ukazuju na kontradikcije i promašaje globalnih sustava, oblikuju se kao antisustavi i dobivaju globalno značenje.

Tako je politička teologija nastala u Latinskoj Americi ubrzo postala prisutnom i u drugim dijelovima svijeta, te je dobila jak antisustavni naboj, koji ju je doveo u sukob s političkim i crkvenim moćima. Feministička je teologija imala obrnuti put, jer je pošla iz Sjeverne Amerike prema jugu. No, obogaćena iskustvima Juga, vratila se na Sjever dajući, nove impulse tim promišljanjima. Ekološke teologije kao teologije ljudskih prava pružaju mogućnost oblikovanja misli i djelovanja na

---

²² Isto, str. 15.

²³ P. Beyer, *Religion and Globalization*, London, 1994.

interreligijskoj razini, holističke su, problematiziraju pitanja koja su vezana uz život svake osobe i svakog pojedinca.²⁴

Naravno, njihovi kritičari tvrde da su ti tokovi puno bolji u ukazivanju na probleme nego u davanju smislenih, pozitivnih rješenja.

3. EUROPSKI KONTEKST

I u ovome dijelu ne može se govoriti samo i isključivo o Europi. Ono što se s teološkog stajališta čini važnim istaknuti, jest pojam "konteksta". Kontekstualne su se teologije pojavile sedamdesetih godina i imale su namjeru oblikovati drugačije bavljenje teologijom od one akademske. Mi znamo da je jedan od važnih postulata za teologiju izniklu u sučeljavanju s prosvjetiteljstvom bila ideja univerzalnoga. Trebalo je kršćanstvo predstaviti kao univerzalnu religiju koja odražava univerzalnu spasenjsku volju i poruku Evanđelja. Kontekstualne teologije su oblikovane jer se činilo da takav koncept ne ostvaruje svoj cilj. Naime, takav način promišljanja nije dovoljno uzimao u obzir lokalne okolnosti. Često se bavio pitanjima koja se u nekim kontekstima uopće nisu postavljala kao bitna. U svakom slučaju, počelo se postavljati pitanje o odnosu konteksta u kojem žive različite kršćanske zajednice diljem svijeta. Iz tog je pitanja proistekla svijest da većina naših teoloških promišljanja ima određeni lokalni kontekst koji se razumijeva kao određena kultura. Zapravo su i teologije koje se predstavljaju kao univerzalne, plod određenog lokalnog konteksta. Tako i europska teologija.

Ako dakle ozbiljno uzmemo u obzir kontekst shvaćen kao kulturu, socijalnu strukturu ili socijalno mjesto, onda moramo znati da igra i ozbiljnu ulogu u teološkom promišljanju. Naravno, to ne znači da se teologija svodi samo na kontekstualizaciju jer bi se time izgubio smisao teološkog

---

²⁴ R. J. Schreiter, *The New Catholicity, Theology between the Global and the Local*, nav. dj., str. 16-20.

promišljanja, koje treba imati i funkciju univerzalizacije koja ne znači totalitarnost, nego način promišljanja o tome kako predstaviti Božju Riječ u Isusu Kristu kao Radosnu vijest za sve ljude. Naravno, nakon oblikovanja svjetske Crkve te u kontekstu globalizacije, i kontekstualnost teologije dobiva sasvim drugo značenje. Postavlja se naime pitanje kako je moguće u ozračju globalizacije biti istodobno kontekstualan i univerzalan. Kako ističe Cl. Sedmak, svaka teologija u sebi bi trebala nositi obilježja lokalnoga, globalnoga i univerzalnoga.

Takav je slučaj i s europskom teologijom. Ona u sebi treba imati sva tri obilježja. S jedne bi strane trebala biti zaokupljena lokalnim pitanjima i problemima, ali se ne bi smjela u njih zatvoriti i samo se njima baviti. Trebala bi na globalnoj razini biti u stanju pomoći da se razumije i prihvati normativni karakter određenih općih teoloških teorija te bi na univerzalnoj razini trebala pridonijeti mogućnosti oblikovanja univerzalnih epistemoloških zahtjeva. Europska teologija, bez obzira na optužbe da je često služila za izvoz europske kulture, ima posebno značenje u teološkom svijetu. I sama je zapravo iznjedrila i teološke škole i teološke tokove o kojima smo govorili, premda su neki od njih svoj izričaj našli u drugom kontekstu, kao što je slučaj s teologijom oslobođenja. Upravo se u europskoj teologiji na najbolji mogući način susreću i oblikuju tokovi o kojima govore i R. Gibellini i R. Schreiter. K. Rahner je smatrao kako europska teologija treba biti u odnosu na druge teologije čuvarica tradicije, kritičar racionalno tehničke civilizacije, posrednica među drugim teologijama i zaštita pred opasnostima kojima su izložene druge teologije. Zapravo, kada analiziramo stavove K. Rahnera, J. Moltmanna i W. Pannenberga o europskoj teologiji, onda možemo reći da europska teologija ima zadaću inkulturirati kršćansku vjeru u svjetsku kulturu i supkulture drugog "osovinskog vremena", kroz prakršćansku parenetičku kulturu njegovati kulturu sučeljavanja i kritike, poticati perspektivističku povijesnu teologiju, te, nasuprot fundamentalističko-antieuropskom prepulovljenju "drugog osovinskog vremena", pomno i samokritički univerzalizirati ethos ljudskih prava.

4. HRVATSKE PRILIKE

Živimo li u Hrvatskoj postteološko vrijeme? Na prvi pogled čini se da je odgovor niječni. Postoje tri teološka fakulteta u sklopu triju različitih sveučilišta te Teologija u Rijeci, koja je u sklopu KBF-a Sveučilišta u Zagrebu. Isusovci imaju Filozofski fakultet i Filozofsko-teološki institut. Postoji nekoliko teoloških časopisa koji se vode kao znanstveni časopisi s međunarodnom recenzijom A1 (*Bogoslovska smotra, Crkva u svijetu, Obnovljeni život*), organiziramo znanstvene i stručne skupove. Suradnju posebice dobro ostvarujemo sa sociolozima, filozofima i pedagogima, kao i na području etike. Naši teolozi stalno objavljuju nove članke i nove knjige. Ali pitanje je na koga akademska teologija utječe i na koji način utječe? Ostavit ću po strani katehetiku i religijsku pedagogiju i pitanje vjeronauka u školi, jer će o tome biti riječi u izlaganju kolegice Razum.

Najveći problemi proizlaze iz činjenice da teologija svoju plodnosnost ne može i ne smije pokazivati jedino po tome koliko je toga objavljeno i koji su projekti prijavljeni, što je nužno za napredovanje profesora i opstanak u akademskoj zajednici. Teologija je usmjerena na praksu i djelovanje unutar crkvene zajednice i društva. Njezina se plodnosnost mora mjeriti ponajprije tim mjerilom. Ona se rađa iz određenog religioznog iskustva, iz određenog okvira djelovanja i mora voditi k novoj i drugačijoj životnoj praksi osobe, Crkve i društva.

Trenutačno je teško sagledati koliko stvarno naša teologija proizlazi iz takvog iskustva kojega je na prvoj razini bitni element kontekstualno, lokalno. Naime, ne primjećuje se u našoj teologiji da se iz vlastita religioznog iskustva bavi onime što nas muči kao članove Crkve i građane ovoga društva. Ne znam koji su razlozi tome. Kada je život Crkve u pitanju, onda se bojim da je u pitanju konformizam i krivo shvaćanje vjernosti Crkvi i Učiteljstvu, koje jest i ostaje norma proxima teološkog rada. Tako se u našim radovima malo čita o teološkoj analizi naše crkvene stvarnosti, odnosa u Crkvi, imenovanju biskupa, pastoralnoj praksi, odnosu Crkve i društva, Crkve i politike, ali ne iz nacionalne ili političke, nego iz teološke perspektive. Osim nekoliko skupova i publikacija koji su iznimno važni, ne vidi

se unutar teologije trag pitanja, dvojbi i promišljanja vezanih uz Domovinski rat. Kako teološki vrednujemo Domovinski rat, kao i patnju koja je postala dio života mnogih ljudi? Kako teološki promišljamo različite fenomene, kao što su nacija, krunica oko vrata naših branitelja, izgradnja crkve hrvatskih mučenika? Ne analiziramo dovoljno fenomen karizmatičkih pokreta, obnova, duhovnih seminara. Od toga kao da bježimo. Za primjer recimo da je knjiga *Hagioterapija* Tomislava Ivančića naišla na kritičku percepciju u stranim teološkim krugovima, najprevođenija je naša teološka knjiga, a kod nas nije naišla ni na kakav teološki odjek.²⁵

Teško je prepoznati neke od teoloških tokova koje smo nabrojali. Za rijetko kojeg teologa bi se moglo reći da dosljedno razvija određenu teološku misao ili da je pristao uz određeni način razmišljanja kojim tumači događaje u Crkvi i društvu. Naravno, ima puno primjera koji ohrabruju. Postoji dobra suradnja na području empirijskih istraživanja o vrednotama, siromaštvu, religioznosti. Postoje teolozi koji se sustavno bave pitanjima odnosa s prirodnim znanostima ili pitanjima bioetike. Nekoliko njih se sustavno bavi proučavanjem II. vatikanskog sabora i njegove baštine, pitanjem religija ili odnosa s prirodnim znanostima.

No, teško je vidjeti kako rezultati svih tih promišljanja i radova utječu na život i pastoral Crkve. Tako dolazimo do teze o marginaliziranosti teološke misli u Crkvi, do postteološkog vremena u Crkvi u Hrvatskoj. Mislim da trenutno uz deklarativno dobar odnos ne postoji stvaran dijalog između teologa i biskupa u Hrvatskoj, niti postoje pokušaji zajedničkog traženja rješenja za izazove i probleme koji stoje pred našom Crkvom. Prije svega dijalog ne postoji kada su u pitanju institucionalni okviri ili provedba bolonjskog procesa na našim učilištima. Nezamislivo je da se oko toga važnog pitanja nisu sastala niti vodstva svih naših fakulteta i visokih učilišta niti se pokušalo iznjedriti neku zajedničku strategiju. Nije jasno zašto se o tome službeno nije razgovaralo s biskupima. Nikako nije riješeno

---

²⁵ G. Braunsteiner, *Die Hagiotherapie am Prüfstein therapeutischer Theologie*, u: *Geist und Leben* 79 (2006.) 3, str. 224-234.

pitanje o kojem svi šute, a svi osjećaju njegovu hitnost: to je budućnost mnogih teologa laika. Premda se zna da svatko studira na svoju odgovornost i da nitko ne može jamčiti radno mjesto, ipak se postavlja pitanje hoće li se u Crkvi otvoriti prostor za sustavno zapošljavanje diplomiranih teologa. Ako pak ne će, treba li u skladu s time korigirati upisne kvote i sasvim drugačije postaviti teološki studij?

U društvu su teološka pitanja isto tako marginalizirana i svedena na razinu medijskog pojednostavnjivanja. Nemoguće je ozbiljno govoriti o teološkim temama, a čini se da one nikoga ne zanimaju, osim ako nisu na razini senzacionalističkih napisa.

Što činiti u takvoj "kriznoj situaciji", kako ju naziva kolega Nikola Bižaca?²⁶ On je mišljenja da suradnjom s europskim teolozima, na temelju njihovih djela kao i putem osobnih susreta trebamo stjecati iskustva o tome kako se "teološki-pastoralno što primjerenije ophoditi sa suvremenom kriznom situacijom".²⁷ Osim toga, potrebno je izaći iz prostora institucionalnog monopola i baviti se pitanjima i temama koje egzistencijalno zaokupljaju i vjernike i sve ljude dobre volje. Kako bi se razmijenila različita iskustva, potrebno je svakih nekoliko godina održavati znanstveni skup na određenu temu, pozivajući veći broj inozemnih teologa. Njih je potrebno angažirati i na našem poslijediplomskom studiju, kao što je potrebno slati veći broj studenata na studij u inozemstvo. No, prije svega potrebno je sve učiniti kako bi tekstovi i razmišljanja hrvatskih teologa bili dostupni i europskoj teološkoj javnosti. "Jer ako naši teolozi istražuju, razmišljaju, objavljuju, a nitko izvan male Hrvatske ne poznaje rezultate njihovoga rada, na duži rok to nesumnjivo dovodi postupno do iscrpljivanja znanstvene rigoroznosti, do istraživalačkog zamora, do više ili manje uspješno prikrivene apatične znanstvene melankolije

---

²⁶ Usp. N. Bižaca, *Hrvatska akademska teologija na pragu europskih integracija. Nekoliko kritičkih zapažanja i prijedloga*, u: N. A. Ančić – T. Matulić (prir.), *Svijetu ususret*, Hrvatska katolička teologija i teološki dijalog u Europi, Split, 2007., str. 227-232.

²⁷ *Isto*, str. 229.

te pukog akademskog formalizma koji guši svaku ozbiljniju kreativnost”.²⁸

ZAKLJUČAK

U ovom “postteološkom” vremenu zadaća i uloga teologije u životu Crkve, akademske zajednice i društva nije ništa manje važna nego je bila u razdoblju kada se činilo da teologija putem institucionalnog utjecaja Crkve ima važno mjesto u sva tri područja. Upravo su teolozi svojim promišljanjima u Crkvi, društvu i akademskoj zajednici pozvani držati otvorenom jednu posebnu i drugačiju razinu stvarnosti, i to na temelju spomena života i djelovanja Isusa iz Nazareta i mnoštva onih koji su svojim životom posvjedočili novost njegove osobe i poruke. Premda se čini da teologija nema puno toga ponuditi, premda se čini da je “prognana” iz javnosti, ona svojom epistemološkom i metodološkom posebnošću Crkvi, akademskoj zajednici i društvu nudi mnoštvo različitih pristupa temama od životne važnosti za pojedince i društvo. Pritom je i sama pozvana učiti od drugih, osluškiivati kretanja i iskustva u Crkvi, akademiji i društvu. Ne smije izolirati samu sebe niti dopustiti da bude izolirana. Sadašnji trenutak veoma je značajan za teologiju u Hrvatskoj. Krajnje je vrijeme da se zapita o vlastitom poslanju i vlastitom statusu te da pokuša aktivno sudjelovati u oblikovanju svoje vlastite budućnosti. Ako se bude zadovoljavala onime što je trenutačno prisutno kao “glavno kretanje” u njezinom razvoju, prijeto joj opasnost da se izgubi u labirintu površnih i metodološki nejasnih promjena koje su samo način uljepšavanja bez dubljih i istinskih zahvata.

---

²⁸ *Isto*, str. 231.

Catholic theology in European context Reference to Croatian conditions

Summary

The report on the Catholic theology in the European context with special reference to Croatian conditions starts with the thesis that we live in a “post-theological” period that has led to the marginalization of theological thought in all three areas of its activity: in the Church, academy and social public. After the analysis of the term “post-theological” period, the author shows in which way this period is demonstrated in the European context. Then the author analyses some essential guidelines of today’s theology, and these are: the issue of theological schools and global theological streams. In the context of global theological streams the author analyses the state of theological thought in Croatia pointing out some positive and negative aspects of today’s theological moment.